

European
Policy
Institute

Китай на Балканите: Има ли риск за ЕС?

Димитър Бечев и Йордан Цалов
Институт за европейски политики

октомври 2019 г.

Югоизточна Европа е вече години наред във фокуса на внимание на китайската икономическа дипломация. ЕС и САЩ гледат с нарастваща тревога на инициативата “Един пояс, един път” и нейното развитие на Балканите. В свое интервю Йоханес Хан, еврокомисар по въпросите на разширяването на политиката на съседство, посочи, че ЕС е надценил руското и съответно подценил китайското влияние в региона.¹ Твърде вероятно е и новата комисия, оглавена от Урсула фон дер Лайен, да посвети значително внимание на Китай през идните пет години. Пред Евросъюза стои предизвикателството как да насърчава взаимноизгодно икономическо сътрудничество, без да даде на Пекин възможност да прилага тактиката “разделяй-владей”² и да печели политическо надмощие.

Какво се случва?

Основният двигател на отношенията между Китай и страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) е т.нар. инициатива 16+1. Заради нея Пекин присъства все по-силно в политиката на региона, като местните правителства се надпреварват в усилията си да привлекат китайски инвестиции. Инициативата включва 16 държави от ЦИЕ, а също така и шестте страни от Западните Балкани, които са извън ЕС. През май 2018 г. хърватският град Дубровник приветства китайския премиер Ли Къцян на ежегодната среща на форума 16+1. България, Сърбия и Румъния също бяха домакини в предишни години. Все по-често в Пекин са и лидерите на региона. Само между април и юли Китай бе посетен от президентите на Сърбия, Гърция и България. Въпреки обтегнатите търговски отношения между Запада и Пекин балканските страни продължават да ухажват китайските инвеститори.³

¹ Brussels says EU has “underestimated” China’s reach in Balkans. *Financial Times*, 5 март 2019 г. <https://www.ft.com/content/4ba18efa-377b-11e9-b72b-2c7f526ca5d0>

² Китай предпочита да се договаря двустранно със страните-членки на ЕС, а не да си взаимодейства с 28-те (или 27-те, имайки предвид Брекзит) като единен блок. Вж. Philippe Le Corre, *China’s Offensive in Europe*. Brookings Press, 2016.

³ Anastas Vangeli, *China: A New Geoeconomic Approach to the Balkans*. В Florian Bieber и Nikolaos Tzifakis (ред.) *The Western Balkans and the World: Linkages and Relations with Non-Western Actors*. Routledge, 2019.

Китай в Западните Балкани

Западните Балкани привлякоха повече от половината от всички инвестиции в рамките на групата 16+1, като най-висок дял се пада на Сърбия.⁴ Китай използва финансовите си възможности, за да придвижва проекта “Един пояс, един път”, който има за цел да гарантира достъпа до европейските пазари.

Сърбия отиде по-далеч от съседите си в развитието на отношения с Китай. Си Дзинпин посети Белград през юни 2016 г., а сръбският му колега Александър Вучич е редовен гост в Пекин.

Заеми в размер на \$1,3 млрд. от китайската Exim Bank финансираха модернизацията на сръбската част от железопътното трасе Белград-Будапеща. През април Си и Вучич присъстваха на подписването на споразумение за други \$445 млн. заем за 30-километрово трасе на магистрала в Западна Сърбия, която ще бъде построена от китайското държавно предприятие China Communications Construction Company (CCCC).

През април 2016 г. китайският производител на стомана HBIS придоби изпадналото във финансови затруднения металургично предприятие “Железара Смедерево”. Китайските инвестиции включват завода за гуми на Шандун Линлун (Shandong Linlun) в Зренянин и комбината за цветни метали в гр. Бор (*Рударски-топионичарски басен/РТБ Бор*), собственост на минната компания “Зижин”. Но както и другаде така и в Сърбия в основата на китайското проникване стоят инфраструктурни проекти, финансирани с нисколихвени заеми и реализирани от китайски проектантски и строителни фирми. Приватизационните сделки и инвестициите “на зелено” са по-редки.

Китай и Сърбия си сътрудничат и в сферата на сигурността. През март вътрешният министър Небойша Стефанович обяви, че Huawei ще инсталира

⁴ Обобщени данни за периода 2005-2019 г.: Константин Туманов, Китайските инвестиции на Балканите, Институт за пазарна икономика, 11 октомври 2019 г.

<https://ime.bg/bg/articles/kitaiskite-investicii-na-balkanite/>

1000 камери за наблюдение в Белград, способни да разпознават лица и номера на коли, като част от проекта “Безопасни и умни градове”. Негативната реакция от страната активисти и НПО-та не разколеба властите. По данни на сръбските медии поне 100 камери вече са приведени в действие, а правителството вади довода, че те помагат за следене на скоростта по пътищата. За китайските компании от сектора на информационните технологии Белград може да се превърне в отправна точка за разширение към други страни от ЦИЕ, в синхрон с дигитална стратегия от “Един поят, един път”. Сърбия проявява интерес да стане домакин и на център за технологични разработки на Huawei, който да покрива целия регион.

На 2 август тази година Стефанович обяви предстоящото въвеждане на съвместни общи патрули в Белград, Нови Сад и Смедерево, които да наблюдават растящия брой китайски работници и туристи. Патрулите станаха реалност в края на септември.⁵ Подобни инициативи могат да предизвикат по-значително обществено недоволство в сравнение с камерите за наблюдение, особено ако китайските полицаи бъдат използвани по време на протести.

Балансираща между Запада и Русия, Сърбия разглежда и Китай като привлекателен дипломатически партньор. Подобно на Москва Пекин е против признаването на Косово като независима държава. За разлика от Русия обаче Китай разглежда Балканите предимно през призмата на търговията и инвестициите и избягва да се меси в местните конфликти. Засега Китай също така няма отношение към отбраната и оръжейния пазар на Балканите. Първи стъпки в тази насока са идеите на Белград за закупуване на произведени в Китай безпилотни самолети (дронове).⁶

В Босна и Херцеговина енергийното дружество “Електропривреда БиХ” поръча на консорциум от три китайски фирми да изградят нов блок на ТЕЦ “Тузла”,

⁵ Chinese police officers join Serbian colleagues on the beat in Belgrade. *Reuters*, 23 септември 2019 г. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-china-patrols/chinese-police-officers-join-serbian-colleagues-on-the-beat-in-belgrade-idUSKBN1W81B0>

⁶ Vuk Vuksanović. Light Touch, Tight Grip: China’s Influence and the Corrosion of Serbian Diplomacy. *War on the Rocks*, 24 септември 2019 г. <https://warontherocks.com/2019/09/light-touch-tight-grip-chinas-influence-and-the-corrosion-of-serbian-democracy/>

подкрепен от заем за \$777 млн. от Exim Bank. Става дума за най-голямата индустриална инвестиция от 90-те години насам. През март печално известните с непрестанното си съперничество парламентарни партии във Федерация Босна и Херцеговина (един от двете съставни части или “ентитета” в Босна наред с Република Сръбска) одобриха проекта, след акто китайците заплашиха, че в обратен случай ще се оттеглат.

В *Черна гора* China Road and Bridge Corporation (CRBC, клон на CCCC) строи магистрала от Адриатическо море до границата със Сърбия. Първият участък с дължина 41 км. се очаква да бъде завършен през 2020 г. и включва ок. 20 моста и 16 тунела. Липсата на прозрачност около проектите, финансирани от банка Exim, буди безпокойство. Още повече при положение, че цената на магистралата е равностойна на 80% от черногорския БВП. Договорът, който CRBC спечели без открит търг, съдържа ред митнически и данъчни облекчения.

Договор от 2013 г. за изграждането на две магистрали (Кичево-Охрид и Миладиновци-Шип) от страна на корпорация “Синохидро” с 20-годишен заем от Exim банка предизвика корупционен скандал в *Северна Македония*. Бившият премиер Никола Груевски и висши служители са обвинени за източването на 150 млн. евро от държавния бюджет (т.нар. случай “Траектория”, инициран от Специализираната прокуратура в Скопие). В резултат на това 57 километровият път Охрид-Кичево, чийто пусков срок беше май 2017 г., се забави. През юни правителството на Заем смени подизпълнителя на Синохидро - фирмата Трансмет, собственост на бизнесмена Сеад Кочан, който е с осъдителна присъда по друг случай - със скопското дружество “Гранит”. Властите изчисляват, че ще са необходими допълнителни 70 млн. евро инвестиции за завършване на проекта, тъй като извършените работи не са качествени. Случаят “Траектория” онагледява тъмната страна на китайските инвестиции.

Основаното в Хонконг дружество Everbright е концесионер на летището в Тирана от 2016 г. насам. Същата година корпорацията Geo-Jade Petroleum купи бившата албанска петролна компания от канадски инвеститор. Въпреки това *Албания*

все още не е успяла да възроди отношенията си с Китай, като използва наследството от времената на Студената война.⁷

Балканските страни в ЕС

Китай присъства в Хърватия. През януари 2018 г. CRBC спечели търг за строежа на мост до полуостров Пелешац, на адриатическото крайбрежие. В съседна Босна и Херцеговина са недоволни - понеже мостът прекъсва и без това ограниченият ѝ достъп до Адриатическо море в залива на Неум. Проектът е в голяма степен финансиран от ЕС. Визитата на премиера Ли Къцян в Дубровник, без прецедент в историята на Хърватия, послужи за повод премиерът Андрей Пленкович да обяви, че предстоят и други съвместни начинания.

Българският енергиен министър Теменужка Петкова каза, че китайското държавно предприятие в областта на ядрената енергетика (CNNC) се интересува от АЕЦ “Белене”. Въпреки това изгледите пред строежа на ядрената централа остават неясни. В България оперираше завод за сглобяване на китайските автомобили Great Wall, която изпадна в несъстоятелност през 2017 г.

През 2018 г. под ръководството на предишния премиер Алексис Ципрас, *Гърция* стана първата “стара” страна-членка на ЕС, която се включи в инициативата “Един пояс, един път”. Миналата година Атина също се присъедини към 16+1. Не се очаква новият премиер Кириакос Мицотакис да ограничи сътрудничеството. Основният проект на Китай остава пристанището в Пирея, мажоритарна собственост на китайската COSCO. През август компанията направи предложение за изграждането на нов товарен терминал на стойност 800 млн. евро. Заедно с обновената пътна и влакова мрежа в бивша

⁷ Между 1960 г. и 1977 г. Китайската народна република е основен съюзник на комунистическа Албания. Elez Biberaj, *Albania and China: A Study of an Unequal Alliance*. Westview Press, 1986.

Югославия, новото пристанище би могло да способства за повишаване на износа към ЕС.

Рискът за Европа

Визирайки Черна гора, еврокомисарят Йоханес Хан предупреди региона да не навлиза в “дългов капан”. Китай навярно ще бъде ползрението на следващия комисар по разширяването от 1 ноември 2019 г. нататък. Както Пекин, така и балканските страни настояват, че китайските инвестиции носят печалба на всички стран (win-win). От гледна точка на региона Китай не е алтернатива, а допълнение към амбициите за интеграция в ЕС или в случая със страни като България, Румъния, Хърватия и др. скъсяване на дистанцията с развитите части на Европа. По тази причина китайската дипломация ще се концентрира върху икономическите аспекти на отношенията и едва ли ще се меси в политически теми и въпроси на сигурността на Балканите.

Китайските инвестиции засега не застрашават влиянието на ЕС. Те обаче носят рискове, понеже имат пряко отношение към местните елити, овладели държавата чрез корупционни механизми. Парите от Пекин са далеч по-“безопасен” ресурс от финансовите потоци от Русия, които са под по-строго наблюдение покрай геополитическото съперничество между Запада и Кремъл. Понастоящем европейското финансиране и частни инвестиции имат водеща роля като генератор на политическа рента, особено в страните членки. Европейската комисия не е способна да наблюдава ефективно изразходването, но в Брюксел зачестяват призивите за по-строг контрол и обвързването на субсидиите със спазването на принципите за върховенството на закона в Източна Европа. Истинският риск е китайските инвестиции да послужат като алтернатива на европейското финансиране за местната олигархия, а с това и тя да се еманципира в известна степен от ЕС. Това оправдава и по-строгото наблюдение на средствата, идващи от Китай, както и засилен натиск върху страните-кандидатки за членство от Западните Балкани за осигуряване на прозрачност и отчетност в управлението.

